

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

TEISĖS INSTITUTAS

Jurgita Grigienė

***Lis pendens* doktrina ir jos taikymo teismų praktikoje
problemos**

Teisės magistro darbas
Teisės vientisųjų studijų programa

Vadovas: doc. dr. Julija Kiršienė

Apginta:

Direktorius doc.dr. Stasys Šedbaras 2008 06 __ d.

KAUNAS 2008

Turinys

Turinys	1
Įvadas	2
1. <i>Lis alibi pendens</i> instituto samprata	4
2. <i>Lis pendens</i> taikymas tarptautiniame civiliniame procese	5
3. <i>Lis pendens</i> teisinis reglamentavimas	8
4. <i>Lis pendens</i> taikymo prielaidos	13
4.1. Ginčo tapatumo ir sąsajos klausimai	13
4.2. Galimo užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas	14
4.3. Teisminio ginčo užsienio valstybės teisme proceso pradžios momento nustatymas	14
4.4. Bylos sustabdymas ir nutraukimas	15
4.5. Atsakovo dalyvavimo teismo procese užtikrinimas, sustabdžius bylą	16
4.6. “Negatyvaus ieškinio“ problema	17
4.7. “Netikra” tapataus ginčo problema	18
4.8. <i>Perpetuatio jurisdictionis</i> principas	18
Išvados	20
Summary	22
Literatūros sąrašas	24

Ivadas

Vienas iš pirmųjų tarptautinio civilinio proceso klausimų yra nustatyti, kuris teismas kompetentingas spręsti bylą, turinčią užsienio elementą. Nustatyti bylos teisingumą yra labai svarbu, nes nuo to priklauso visos bylos baigtis. Teismo sprendimas, priimtas pažeidus teisingumo taisyklės, gali būti nepripažįstamas kitose užsienio valstybėse. Teisingumo nustatymo problema nėra vienalytė. Viena vertus, kiekviena valstybė laisvai nustato savo teisminių institucijų kompetenciją, tačiau kita vertus, egzistuoja tam tikri principai – valstybės ir ginčo glaudaus ryšio, teisinio numatomumo, teisinio tikrumo, kurių valstybė neturėtų peržengti nustatydamas savo teismų jurisdikciją. Teisingumas nustatomas naudojant įvairius teisingumo nustatymo kriterijus: nuolatinė gyvenamoji vieta, turto buvimo vieta, prievolės įvykdymo vieta, pilietybė ir kita. Tačiau tobulų teisės normų, taip pat ir teisingumo nustatymo kriterijų nėra. Tai patvirtina teisės aktų raida, priimami vis nauji įstatymai, kodeksai, vienas konvencijas keičia kitos. Vis dėlto egzistuoja tam tikri principai, kurių turėtų laikytis valstybės, nustatydamas savo teismų kompetenciją. ALI/UNIDROIT Tarptautinio civilinio proceso principuose¹ pabrėžiama, kad teismas gali būti kompetentingas nagrinėti bylą, jei yra esminis ryšys tarp ginčo ir teismo vietos valstybės. Teisingumo taisyklės turi būti aiškios, tikslios ir suformuluotos taip, kad bylininkai iš anksto galėtų žinoti, kuris teismas bus kompetentingas nagrinėti ginčus. Teisingumo taisyklės neturi pažeisti asmens teisės kreiptis į teismą bei teisės į tinkamą procesą. Be abejo, nacionalinio teisingumo kriterijai kinta atsižvelgiant į pasikeitusius žmonių santykius bei poreikius. Pokyčiai akivaizdūs ir Lietuvos teisėje: vieni teisingumo nustatymo kriterijai panaikinami (santuokos sudarymo vieta, juridinio asmens buveinė, filialo buvimo vieta, palikėjo gyvenamoji vieta), įvedami kiti (pilietybė, atsakovo buvimo vieta, prievolės atsiradimo vieta). Todėl labai svarbu, kad Civilinio proceso kodekse įvirtintos tarptautinio teisingumo nustatymo taisyklės nepažeistų teisingumo, protingumo, sąžiningumo, teisinio tikrumo principų. Kita vertus, kadangi ieškovo ir atsakovo interesai yra visiškai priešingi, valstybė, nustatydamas savo teisminių organų kompetenciją, turi atsižvelgti į šiuos abiejų šalių interesus ir nustatyti teismo kompetenciją, kad nebūtų pažeista asmens teisė kreiptis į teismą.

¹ Principles of Transnational Civil Procedure // <http://www.unidroit.org/english/news/archive/news-2004-1.pdf> [2008 04 28].

Dėl skirtingų teisingumo kriterijų egzistavimo įvairiose valstybėse, gali susiklostyti situacija, kai kelių valstybių teismai bus kompetentingi nagrinėti tą patį ginčą (*teigiama kolizija*) arba nė vienos valstybės teismas nebus kompetentingas spręsti ginčą (*neigiama kolizija*). Ši situacija vadinama jurisdikcijų kolizija (arba *jurisdikcijų konfliktu*). „Kolizijos apsunkina tiek bylininkus, tiek atitinkamų valstybių teismų sistemas: neskaitant intelektinių ir materialinių išteklių tam pačiam ginčui spręsti skirtingose vietose, teismai ir bylininkai ištraukia į „procesinį karą“ dėl pačios teisės jį nagrinėti“.² Jurisdikcijų kolizijų problema yra sprendžiama pasirašant dvišales ar daugiašales sutartis dėl teisinės pagalbos arba priimant daugiašales konvencijas, unifikuojančias tarptautinio teisingumo klausimus. Tačiau ne visos valstybės yra daugiašalių konvencijų narės, o jas priimti nėra taip lengva, kaip iliustruoja visuočių Hagos konvencijos nepriėmimas. Todėl jurisdikcijų konkurencija yra sprendžiama ir vidaus teisės aktuose inkorporuojant tam tikrus teisinio reguliavimo mechanizmus. Neigiamai jurisdikcijų kolizijai spręsti atsirado būtinosios jurisdikcijos (*forum necessitatis*) koncepcija. Jeigu susidaro situacija, kai asmuo, siekdamas apginti savo pažeistas teises, negali to padaryti nė vienoje valstybėje (*déni de justice*), tai tarptautinio civilinio proceso doktrinoje vis plačiau pripažįstama jurisdikcija, kuri nėra paremta nei vidaus teisės normomis, nei bendrai priimtais principais tarptautiniuose santykiuose, tačiau paremta prielaida, kad neleistina atsisakyti vykdyti teisingumą.³ Ši koncepcija aiškiai buvo suformuluota 1987 m. Šveicarijos Federacijos įstatymo dėl tarptautinės privatinės teisės 3 str: „Jei šis įstatymas nenumato Šveicarijos jurisdikcijos, o procesas užsienyje yra neįmanomas arba negalima protingai išreikalauti, kad būtų ten pradėtas, tuomet kompetentingi yra Šveicarijos teismai ar administracijos organai toje vietoje, su kuria byla yra labiausiai susijusi“⁴. Būtinosios jurisdikcijos koncepcija taip pat pripažįstama ir Lenkijoje – tai buvo konstatuota 1975 m. Lenkijos Aukščiausiojo Teismo nutartyje.⁵ Tačiau praktikoje retai gali pasitaikyti atvejis, kai ieškovas neranda nė vieno kompetentingo teismo. Dažniau susidaro pozityvios teisingumo kolizijos, kai yra keli kompetentingi teismai nagrinėti bylą, nes teisės aktuose yra įtvirtinti keli alternatyvūs teisingumo kriterijai. Joms spręsti gali būti naudojami keli teisinio reguliavimo mechaniz-

² A. Perkauskas. Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reguliavimas: unifikuotųjų tendencijų. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2002. P. 23.

³ T. Erecinski, J. Ciszewski. Miedzynarodowe postępowanie cywilne. Warszawa, 2000. P. 76.

⁴ Switzerland's Federal Code on Private International Law. 1987

// <http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> [200712 01].

⁵ T. Erecinski, J. Ciszewski. Miedzynarodowe postępowanie cywilne. Warszawa, 2000. P. 76.

mai – *forum non conveniens* ir *lis pendens*. Šio darbo tikslas ir yra išanalizuoti *lis pendens* doktriną, jos reglamentavimą, privalumus, trūkumus bei taikymą teismų praktikoje. Darbe keliamė hipotezė, kad *lis pendens* institutas nepakankamai aiškiai reglamentuotas Lietuvos tarptautiniame civiliniame procese. Darbe keliami uždaviniai:

-išanalizuoti *lis pendens* teisinį reglamentavimą ES ir Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose;

-atskleisti *lis pendens* instituto sampratą ir jo elementus;

-išanalizuoti *lis pendens* doktrinos trūkumus bei privalumus;

-atskleisti *lis pendens* doktrinos taikymo teismų praktikoje tendencijas bei pasiūlyti teisinio reglamentavimo tobulinimo rekomendacijas.

1. *Lis alibi pendens* instituto samprata

Civilinio proceso teisėje yra įtvirtinta taisyklė, kad teismai negali nagrinėti bylų, kuriose yra įsiteisėjęs teismo ar arbitražo sprendimas, priimtas dėl ginčo tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, arba teismo nutartis priimti ieškovo ieškinio atsisakymą ar patvirtinti šalių sudarytą taikos sutartį. Civilinio proceso teisėje yra numatyti draudimai reikšti tapačius reikalavimus teisme⁶. Iškėlus bylą teisme pripažįstama, kad teisė pareikšti ieškinį dėl tapataus ginčo jau pasinaudota⁷. Asmuo turi teisę kreiptis į teismą, jei nėra neigiamų prielaidų. Jei teisė į ieškinį vieną kartą jau buvo įgyvendinta, teismas turi atsisakyti priimti ieškinį. Jei byla pagal tokį ieškinį iškeliamą, procesas yra neteisėtas ir teismas bylą turi nutraukti⁸. Civilinio proceso kodekse numatyti atsisakymo priimti ieškinį pagrindai grindžiami draudimu tapačius reikalavimus teisme nagrinėti pakartotinai (lot. *non bis in idem*) taip pat teisine įsiteisėjusio teismo ar arbitražo sprendimo galia.⁹ Draudimas antra kartą kreiptis į teismą su tapačiu reikalavimu remiasi teisinių santykių stabilumo idėja bei atsakovo teisių apsauga: negalima versti atsakovo bylinėtis du ar daugiau kartu su tuo pačiu ieškovu dėl

⁶ LR Civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia. 2004. T 2. P. 310.

⁷ Ten pat P. 315.

⁸ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2007. T 3. P. 146.

⁹ Ten pat P.147.

to paties reikalavimo¹⁰. Klausimas yra aiškus, kai ginčai sprendžiami tik vienos valstybės teismuose. O jei tapatus ieškinys buvo nagrinėtas užsienio valstybės teisme, ar galima pakartotinai bylą spręsti Lietuvos teismuose? Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2000 gruodžio 21d. nutarime Nr. 28 “Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant tarptautinės privatinės teisės normas“ yra išaiškinęs, kad nagrinėjamojoje byloje, turinčioje tarptautinį elementą, paaiškėjus aplinkybei, jog byla priklauso išimtinai užsienio valstybės jurisdikcijai arba yra teisinga tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybės teismui, tačiau užsienio valstybėje reikės teismo sprendimą pripažinti ir vykdyti, užsienio valstybėje yra atsakovas ir dauguma įrodymų ir byla nepriskirtina išimtinai Lietuvos teismų jurisdikcijai, taip pat kai pagal tapatų ieškinį civilinė byla yra iškelta užsienio valstybės teisme, kai dėl tapataus reikalavimo yra įsiteisėjęs užsienio valstybės teismo sprendimas, bet jis dar nepripažintas Lietuvoje, ieškinį teismas turi palikti nenagrinėtą¹¹.

Vadinasi civilio proceso teisės doktrina tiek vidaus, tiek tarptautiniuose ginčiuose įtvirtina vieną pagrindinių principų, kad iškėlus bylą, ieškovas praranda teisę reikšti tapatų ieškinį kitame teisme, bet kuris kitas teismas turi atsisakyti priimti tokį ieškinį. Tai neigiama teisės kreiptis į teismą prielaida.

2. *Lis pendens* taikymas tarptautiniame civiliniame procese

Teisinėje praktikoje dėl bylų teismo priklausymo skirtingo reguliavimo atskirose valstybėse bei dėl gana plataus alternatyvaus teisingumo kriterijų buvimo įvairiose bylose pasitaiko atvejų, kai atsakovas gali būti paduodamas į teismą „nepatogioje jurisdikcijoje“ ar keliose valstybėse vienu metu. Šiai problemai spręsti civilinės teisės tradicijos šalyse yra pasitelkiama *lis pendens* doktrina. *Lis pendens* taisyklė tarptautiniame civiliniame procese reiškia, kad, pareiškus ieškinį vienos valstybės teisme, prarandama teisė pareikšti ieškinį kitos valstybės teisme. *Lis pendens* esminis principas yra paremtas pirmiau pradėtos bylos prioritetu. Suprantama, kad šio principo akivaizdus prioritetas yra jo apibrėžtumas ir taisyklės paprastumas, jis turi ir trūkumą – taisyklės griežtumą ir nepaslankumą. Tokia *lis pendens* taisyklės samprata dažnai gali paskatinti atsakovą imtis prevencinio pirmo veiksmo, vadina-

¹⁰ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2007. T 3. P. 153.

¹¹ Teismų praktika. 2000, Nr. 14. P-352-355.

mojo „negatyvaus pripažinimo“ dėl jo prievolės nebuvimo.¹² Arba paskatinti atsakovą pirmam pradėti bylą jam palankesnėje jurisdikcijoje. Kaip hipotetinį pavyzdį paminėčiau dviejų Lietuvos piliečių, gyvenančių Airijoje, ginčą dėl santuokos nutraukimo, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo ir išlaikymo priteisimo. Šį ginčą kompetentingi spręsti tiek Lietuvos teismai (nes abi šalys Lietuvos piliečiai) tiek Airijos teismai (nes abiejų šalių gyvenamoji vieta Airijoje). Nuo to kurios valstybės teismas spręs ginčą priklauso ir bylos baigtis pavyzdžiui, kadangi šalys kartu negyvena tik du metus, Airijos teismas net nenutrauks šalių santuokos. Vaikų išlaikymo dydis taip pat objektyviai skirsis nuo to, kurios valstybės teismas nagrinės bylą. Todėl vienas sutuoktinis, siekiantis, kad santuoka būtų greičiau nutraukta, gali suskubti pirmas pareikšti ieškinį Lietuvos teismui, ir kita šalis nebegalės reikšti tapataus ieškinio Airijos teismuose. „*Lis pendens*“ principas gali paskatinti sutuoktinį prašyti nutraukti santuoką anksčiau už kitą sutuoktinį ir taip išvengti, kad kitos valstybės narės teismai neįgautų jurisdikcijos („skubėjimas į teismą“). Dėl to gali susidaryti situacijos, kai pareiškėjas įteikia prašymą nutraukti santuoką konkrečioje valstybėje narėje tikėdamasis tam tikro rezultato, pvz., išvengti konkretaus santuokos nutraukimo įstatymo taikymo. „Skubėjimas į teismą“ gali neigiamai paveikti atsakovą, jeigu pritaikomi įstatymai, su kuriais jis arba ji nesijaučia artimai susiję ir kurie neatsižvelgia į jo ar jos interesus. Šią riziką galima iliustruoti tokiu pavyzdžiu:

Lenkų pora, išgyvenusi santuokoje dvidešimt metų, gyvena Lenkijoje su savo vaikais. Vyras gauna įdomų darbo pasiūlymą dvejus metus padirbėti Suomijoje. Pora susitaria, kad vyras priims pasiūlymą, o žmona pasiliks Lenkijoje. Po vienerių metų vyras praneša žmonai norįs nutraukti santuoką. Jis žino, kad santuokos nutraukimo nagrinėjimas pagal Lenkijos įstatymus trunka ilgai ir kad teismas privalo nustatyti, jog santuoka iširo negrįžtamai ir nepataisomai. Tačiau pagal naująjį Briuselio II reglamentą jurisdikciją turėtų turėti Suomijos teismai, kadangi vyras ilgiau nei vienerius metus pragyveno Suomijoje. Suomijos teismai nagrinėdami santuokos nutraukimo bylą taiko Suomijos įstatymus pagal „*lex fori*“ principą. Dėl to vyras lenkas gali pasiekti, kad jo santuoka būtų nutraukta, praėjus šešiams susitaikymui skirtiems mėnesiams, nepaisant jo žmonos prieštaravimo. Kadangi vyras nori kaip įmanoma greičiau

¹² Paprastai tai reiškia, kad skolininkas paduoda į teismą kreditorių reikalaujamas pripažinti, kad jis yra jam neskolingas, t.y. paneigti tariamą prievolę, tačiau taip procesine prasme skolininkas tampa ieškovu ir formaliai pirmas nustato teismo jurisdikciją.

nutraukti santuoką, jis nedelsdamas kreipiasi į Suomijos teismą, kuris paskelbia apie santuokos nutraukimą nepaisydamas kategoriško žmonos prieštaravimo¹³.

Dėl *lis pendens* principo gali atsirasti piktnaudžiavimo atveju, kai viena šalis suskumba pirma kreiptis į teismą ir tokiu būdu pasirenkama jurisdikcija. Tuo tarpu bendrosios teisės tradicijos šalyse *forum non conveniens* doktrina neteikia didesnės reikšmės vadinamosios pirmos jurisdikcijos teismui, todėl skolininkas negali piktnaudžiauti pasirinkdamas teismą. Tačiau pagal *lis pendens* tokia situacija reikalauja atskiro principo aptarimo ir ji pagrindžia faktą, kad kiekvienam principui reikalingos išimtys. Tokią principo sampratą gerai iliustruoja Hagos konvencijos projekto¹⁴ 21 str. pasirinkta *lis pendens* principo formuluotė:

„21 straipsnis *lis pendens*

1. Kai yra iškeliama byla teismuose skirtingų Susitariančiųjų valstybių tarp tų pačių šalių ir kai tos bylos yra tuo pačiu ieškinio pagrindu, nepaisant siekiamo teisių gynimo būdo, tai antrasis teismas, kuriame buvo iškelta byla, turi sustabdyti bylą, jei pirmasis teismas turi jurisdikciją ir yra manoma, kad priims sprendimą, kuris bus pripažįstamas pagal Konvenciją antrosios teismo valstybės, išskyrus atvejus, kai pastaroji turi išimtinę jurisdikciją pagal 4 ar 12 straipsnius.
2. Antrasis teismas, kuriame buvo iškelta byla, turi atsisakyti savo jurisdikcijos kai tik jam yra pristatomas pirmojo teismo sprendimas, kuris atitinka pripažinimo ir vykdymo reikalavimus pagal šią Konvenciją.
3. Šalies prašymu antrasis teismas, kuriame buvo iškelta byla, gali nagrinėti bylą, jei ieškovas pirmame teisme nesiėmė reikalingų veiksmų, kad byla būtų išnagrinėta iš esmės arba jeigu toks teismas nepriėmė sprendimo per protingą laiką.
4. Nuostatos ankstesnių pastraipų taikomos antrajam teismui, kuriame buvo iškelta byla, net jeigu jurisdikcija to teismo pagrįsta nacionaline teise tos valstybės pagal 17 straipsnį.
5. Pagal šį straipsnį yra laikoma, kad byla teisme iškeliama, kai:
 - a) kai teismui yra įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, ar

¹³ Žalioji knyga dėl santuokos nutraukimo taikytinos teisė ir jurisdikcijos. Europos Komisija. Briuselis, 2005. P.10.

¹⁴ “Hague Convention on international jurisdiction and foreign judgments in civil and commercial matters” // <http://www.launet.com/Hague/Oct99Draft.html> [2008 03 18]

b) kai toks dokumentas turi būti įteikiamas kitiems, prieš įteikiant teismui, tai kai jį gauna už dokumento įteikimą atsakinga institucija arba įteikiamas atsakovui

(Jeigu reikia, universalus laikas taikomas).

6. Jeigu nagrinėjant bylą pirmajame teisme ieškovas siekia nustatyti, kad jis neturi įsipareigojimų atsakovui, ir jei byla iškeliamą antrajame teisme siekiant esminio teisių gynimo būdo, tai:

a) nuostatos nuo 1 iki 5 pastraipos viršuje nebus taikomos antrajam teismui, kuriame iškelta byla, ir

b) pirmasis teismas, kuriame iškelta byla, turi sustabdyti bylą šalies prašymu, jei manoma, kad antrasis teismas, kuriame iškelta byla, priims sprendimą kuris bus pripažįstamas pagal šią konvenciją.

7. Šis straipsnis netaikomas, jei pirmasis teismas, kuriame iškelta byla, šalies prašymu nustato, kad antrasis teismas kuriame iškelta byla, yra iškelta byla, yra aiškiai tinkamesnis spręsti ginčą 22 straipsnyje nustatytais sąlygomis.

3. *Lis pendens* teisinis reglamentavimas

1964 m. LR CPK 155 str. 2 d. 4 p. numatė, kad civilinės bylos pareiškimo priėmimo klausimą teisėjas išsprendžia priimdamas nutartį ir teisėjas atsisako priimti pareiškimą, jeigu teismo žinioje yra byla dėl ginčo tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu. Kadangi tuometinis CPK nenumatė atskiro reglamentavimo byloms, turinčioms užsienio elementą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi pozicijos, jog „kai nėra tarptautinės dvišalės ar daugiašalės sutarties, bylos teisingumas nustatomas pagal bendras teisingumo taisykles (CPK 478-1 str.). Taikant bendrąsias teisingumo taisykles, būtina atsižvelgti į civilinių bylų su tarptautiniu (užsienio) elementu specifika. Tarptautinis (užsienio) civilinės bylos elementas nulemia tai, kad byla yra teisinga Lietuvos teismams tik tuo atveju, jeigu yra tam tikras ryšys tarp šalių ginčo ir Lietuvos, ir šio ryšio pagrindu civilinė byla patenka į Lietuvos teismų jurisdikciją.“¹⁵ Todėl, pritaikius minėtą CPK 155 str. byloms, turinčioms užsienio elementą, buvo pripažįstama *lis alibi pendens* taisyklė. Kaip *lis pendens* taikymo pavyzdys galėtų būti ši byla: Į Lietuvos Respublikos teismą 2003 m. rugpjūčio 14 d. su ieškinio pareiškimu kreipėsi

¹⁵ LR civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 1994. Nr. 93-1809.

Vokietijos pilietis Burkhard Weiser dėl išlaikymo nepilnametei dukteriai priteisimo iš atsakovės, V. A. Kauno miesto apylinkės teismas 2003 m. lapkričio 3 d. nutartimi pareiškimą paliko nenagrinėtą. Teismas savo sprendimą motyvavo tuo, kad Vokietijos Hamburg-Altona pirmosios instancijos teisme 2003 m. rugpjūčio 22 d. atsakovė V.A. iškėlė civilinę bylą Nr. 354 F 143/03 dėl išlaikymo šalių nepilnametei dukteriai priteisimo iš ieškovo, todėl abi bylos yra tapačios. Teismas taip pat nurodė, kad ieškovo pareikštas ieškinys bei įstatymo nuostatos, pagal kurias sprendžiant vaikų išlaikymo klausimą būtina nustatyti tėvų turtinę padėtį, lemia tai, kad dauguma įrodymų yra užsienio valstybėje, todėl bylą išnagrinėti Lietuvos teisme dėl daugumos įrodymų buvimo Vokietijoje, su kuria Lietuva nėra pasirašiusi tarptautinės dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, būtų labai sudėtinga. Teismas taip pat atsižvelgė į tai, kad Lietuvos Respublikos teismui priėmus sprendimą gali kilti jo pripažinimo ir vykdymo Vokietijoje klausimas, tačiau dėl Lietuvos ir Vokietijos tarptautinės dvišalės sutarties nebuvimo, teismo sprendimas gali likti neįvykdytas. Teismas palikdamas pareiškimą nenagrinėtą atsižvelgė į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimo Nr. 28 Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas" 20 punktą, kuriame numatyta, kad jeigu byla yra teisinga tiek užsienio valstybės teismui, tiek Lietuvos teismui ir yra duomenų, kad pagal tapatų ieškinį civilinė byla yra iškelta užsienio valstybės teisme, tai teismas turi atsisakyti priimti pareiškimą. Jeigu tokia aplinkybė paaiškėja po civilinės bylos iškėlimo Lietuvos teisme, teismas pareiškimą turi palikti nenagrinėtą¹⁶.

Pažymėtina, kad nuo 2003 m. įsigaliojus naujajam LR CPK, šis klausimas jau yra reglamentuotas 781 str. Šio straipsnio 2 d. numato, kad „jeigu Lietuvos Respublikos teismai pagal CPK nustatytas teisingumo taisykles yra kompetentingi nagrinėti civilines bylas, ši kompetencija neišnyksta, kai ta pati byla yra nagrinėjama užsienio valstybės teisme“. Tokiu reglamentavimu, priėmus naująjį Civilinio proceso kodeksą, *lis pendens* taisyklė įstatymo leidėjo buvo panaikinta. Nors anot prof. V. Mikelėno CPK 137 str. 2 d. 5 p. nuostatos, kad

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga.

pareiškus ieškinį ieškovas netenka teisės reikšti pakartotinį tapatų ieškinį, turi būti taikoma ir tarptautiniame civiliniame procese.¹⁷

CPK tarptautinio teisingumo nuostatos bus taikomas, jei ginčui nebus taikomi ES teisės aktai arba tarptautinių sutarčių nuostatos. Europos Sąjungoje *lis pendens* klausimas yra reglamentuojamas Reglamente¹⁸, kuris pakeitė iki tol tarptautinio teisingumo klausimus reguliavusią Briuselio konvenciją (1968 m.). Reglamento visas 9 skyrius (27–30 str.) yra skirtas *lis pendens* taikymui. Reglamente numatyta, jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliamos bylos tuo pačiu ieškinio pagrindu ir tarp tų pačių šalių, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, savo iniciatyva sustabdo bylos procesą, kol nustatoma pirmojo iškėlusio bylą teismo jurisdikcija. Jeigu nustatoma teismo, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, jurisdikcija, bet kuris teismas, kitas nei anksčiau nurodytas teismas, atsisako jurisdikcijos pastarojo naudai. Jeigu skirtingų valstybių narių teismuose yra nagrinėjamos susijusios bylos, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, gali sustabdyti savo bylos procesą. Jeigu šios bylos yra nagrinėjamos pirmosios instancijos teisme, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, vienos iš šalių prašymu taip pat gali atsisakyti jurisdikcijos, jeigu nagrinėjamose bylose jurisdikciją turi pirmąją bylą iškėlęs teismas ir jeigu jo įstatymas leidžia minėtas bylas nagrinėti kartu. Pagal šį straipsnį bylos laikytinos susijusiomis, kai jos yra tokios panašios, kad jas tikslinga nagrinėti ir spręsti kartu, siekiant išvengti sprendimų nesuderinamumo rizikos, atsirandančios bylas nagrinėjant atskirai. Jeigu bylos priskiriamos išimtinai kelių teismų jurisdikcijai, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame byla buvo iškelta pirmą kartą, atsisako jurisdikcijos pastarojo teismo naudai. Pagal Reglamentą laikoma, kad byla teisme iškeliamą tuomet :

1. kai teismui įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, nurodantis, kad ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų įteiktas atsakovui, arba
2. jeigu pirmiausia dokumentas turi būti įteiktas ne teismui, kai jį gauna už dokumento įteikimą atsakinga institucija, jeigu ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui.

¹⁷ E. Laužikas. V. Mikelėnas. V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia. 2005. T. 2. P. 580.

¹⁸ (EB) Nr. 44/2001 2000 m. gruodžio 22 d. „*Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo*“

Vadinasi Reglamente yra suformuluota taisyklė, kad jeigu skirtingų valstybių narių teismuose iškeliamos bylos tuo pačiu ieškinio pagrindu ir tarp tų pačių šalių, bet kuris teismas, kitas nei teismas, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, savo iniciatyva sustabdo bylos procesą, kol nustatoma pirmojo iškėlusio bylą teismo kompetencija. Jeigu nustatoma teismo, kuriame buvo iškelta pirmoji byla, kompetencija, bet kuris teismas, kitas nei anksčiau nurodytas teismas, atsisako kompetencijos pastarojo naudai.

Tai reiškia, kad teisminių ginčų, kuriems bus taikomos CPK nuostatos (781 str.), sąrašas yra gana trumpas. Pažymėtina, kad daugelyje Lietuvos Respublikos su užsienio valstybėmis sudarytose tarptautinėse dvišalėse sutartyse tarp numatytų bendrųjų užsienio teismų sprendimų nepripažinimo pagrindų yra ir aplinkybė, jog dėl to paties teisinio ginčo tarp tų pačių šalių yra prasidėjęs teismo procesas Lietuvos Respublikos teisme, jeigu pagal tarptautinę sutartį, o joje nenumatytais atvejais – pagal Lietuvos Respublikos įstatymus byla priklausė išimtinai Lietuvos Respublikos teismų kompetencijai.¹⁹ Kitaip tariant, daugelyje Lietuvos sudarytų tarptautinių dvišalių sutarčių yra taikoma *lis pendens* taisyklė.

Vienos užsienio valstybės numato, kitos nenumato *lis pendens* teisinio reguliavimo mechanizmo. Lenkijos CPK 1098 str. numato, kad *lis pendens* taisyklė yra netaikoma, kitaip tariant, teisminis ginčas užsienio valstybės teisme niekaip nedaro įtakos Lenkijos teismo teisminei kompetencijai. Lenkijos civilinis procesas mums reikšmingas tuo, kad Lietuvos CPK rengėjai, rengdami CPK nuostatas dėl tarptautinio teisingumo, atsižvelgė į šios valstybės suformuluotą nuostatą. Lenkijos CPK galėtume pateikti kaip klasikinę *lis pendens* taisyklės nesilaikymo pavyzdį. Pagrindinis argumentas yra ieškovo interesų apsauga. Antra vertus, *lis pendens* taisyklės kritikai pažymi valstybės suverenumo principą teigdami, kad teisminis ginčas valstybėje, su kuria nesieja tarpvalstybiniai dvišaliai santykiai, neturėtų paveikti teismo jurisdikcijos ribų, nes, priešingu atveju, būtų pažeistas šalies suverenitetas.²⁰ Rusijos Federacijos CPK 405 str. taip pat yra įtvirtintas „*perpetuatio jurisdictionis*“²¹ principas. Jei byla priimta Rusijos Federacijos teismo nagrinėti laikantis teisingumo taisyklių, tai ji nagrinėjama iš esmės toliau, nors, pasikeitus šalių pilietybei, gyvenamajai vietai ar kitoms aplinkybėms, byla tampa teisinga kitos valstybės teismams. Kaip komentare pažymi prof. M. Šakarian, tarptautiniame

¹⁹ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika. 2001. Nr. 14.

²⁰ L. Lunc. Kurs meždunarodnovo častnovo prava. Meždunarodnyj graždanskij process. Maskva. P. 123.

²¹ Jei ieškinio pareiškimo metu byla teisinga Rusijos valstybės teismams, teismo kompetencija neišnykta.

civiliniame procese susiklostė tokia praktika, kad, net ir pasikeitus šalių gyvenamajai vietai ar kitoms aplinkybėms, teismas toliau nagrinėja bylą.²² Tačiau Šveicarijos Federacijos įstatymas dėl tarptautinės privatinės teisės²³ įtvirtina *lis pendens* taisyklę ir ją detaliam reglamentuoja. Šveicarijos Federacijos įstatymas numato, kad, jei tos pačios ginčo šalys yra išitraukusios į teisminį ginčą tuo pačiu pagrindu, tai Šveicarijos teismas turi sustabdyti bylos nagrinėjimą, jei galima tikėtis, kad užsienio valstybės teismas priims sprendimą per protingą laiką, kuris bus pripažįstamas Šveicarijoje. Civilinio ginčo pradžia bus laikomas momentas, kada buvo atliktas veiksmas, dėl kuriuo pakanka inicijuoti civilinę bylą. Šveicarijos teismas privalės nutraukti bylą, kai jam bus pateiktas užsienio valstybės teismo sprendimas, kuris galės būti pripažįstamas Šveicarijoje.²⁴ Šiuo atveju reiktų atkreipti dėmesį į gana detalią *lis pendens* taisyklės suformulavimą. Minėtas teisės aktas nustato *lis pendens* taikymo būtinąsias sąlygas:

1. užsienio teismo sprendimas turi būti priimtas per protingą laiką;
2. užsienio teismo sprendimas turėtų galimybę būti pripažįstamas teismo, nagrinėjančio ginčą (*fori*), valstybėje.

Įvertinus Šveicarijos Federacijos tarptautinės privatinės teisės įstatymo nuostatas bei Hagos konvencijos nuostatas, galima apibendrinant išskirti šiuos teisinius klausimus ir veiksmus, taikant *lis alibi pendens* institutą: ginčo tapatumo ir sąsajos klausimai, galimo užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas, teismo ginčo užsienio valstybės teisme proceso pradžios momento nustatymas, bylos sustabdymas ir nutraukimas, atsakovo dalyvavimo teismo procese užtikrinimas, „negatyvaus ieškinio“ problema, „netikra“ tapataus ginčo problema, *perpetuatio jurisdictionis* principas.

²² M. S. Šakarian. Komentarii k graždanskomu processualnomu kodeksu Rossijskoj Federaciji. Moskva: Kodeks, 2003. P. 651.

²³ Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL)1 of December 18, 1987 as amended as of January 1, 2002.

²⁴ Switzerland's Federal Code on Private International Law (CPIL)1 of December 18, 1987 as amended as of January 1, 2002.

VIII. *Lis pendens*

1 Jei tarp tų pačių šalių tuo pačiu pagrindu yra byla, iškelta užsienio teisme, tai Šveicarijos teismas sustabdyt bylos nagrinėjimą protingam terminui ,kol užsienio teismas priims sprendimą, kuris bus pripažįstamas Šveicarijoje.

2 Siekiant nustatyti, kada Šveicarijos teisme iškelta byla, lemiamą reikšmę turi teisės akto, kurio iškeliamas ieškinys data.

3 Šveicarijos teismas atsisakys priimti ieškinį, jei bus priimtas užsienio teismo sprendimas, kuris gali būti pripažįstamas Šveicarijoje.

4. *Lis pendens* taikymo prielaidos

4.1. Ginčo tapatumo ir sąsajos klausimai

Pirmoji prielaida *lis pendens* taisyklės taikymui yra būtinas tapataus ar susijusio ginčo nagrinėjimas tuo pačiu metu skirtingų valstybių teismuose. Hagos konvencijos projektas tokiam tapatumui apibūdinti vartoja anglišką terminą „*cause of action*“, kuris labiau atitiktų lietuviškojo ieškinio pagrindo sampratą. Mokslininkų pasirinktas prancūziškasis terminas „*la meme cause et le meme object*“ yra platesnis ir apibūdina ginčo pagrindą bei dalyką. Konvencijos projektas patikslina, kad konkretaus pareikšto reikalavimo turinys yra nereikšmingas ginčo tapatumui nustatyti, t.y. esminis elementas, kuriuo remiantis nustatomas bylos tapatumas, yra pareikšto reikalavimo pagrindas²⁵. Todėl ieškinio reikalavimas, paremtas konkrečia sutartimi dėl žalos atsakovui atlyginimo, atsiradusios dėl netinkamo sutarties vykdymo, ir priešieškinio reikalavimas dėl minėtos sutarties nutraukimo atstovavimo įgaliojimų trūkumo pagrindu, turės būti laikomi tapačiais pagal Hagos konvencijos reglamentavimą²⁶. Šis pavyzdys įrodo, kad tapatumas nereiškia ieškinio reikalavimo ir jo pagrindo tapatumo, o tik ieškinio faktinio pagrindo tapatumą. Pavyzdžiui, Reglamento 28 str., detalizuodamas *lis pendens* taikymą ir ginčo sąsajas numato, jog „bylos laikytinos susijusiomis, kai jos yra tokios panašios, kad jas tikslinga nagrinėti ir spręsti kartu, siekiant išvengti sprendimų nesuderinamumo rizikos, atsirandančios bylas nagrinėjant atskirai“. Kitaip tariant, reikalaujamas ne visiškasis tapatumas, bet tokia sąsaja tarp ieškinių pagrindų, jog galimi skirtingi sprendimai bylose būtų nesuderinami vienas su kitu.

Ieškinio tapatumo klausimą ne lengva nustatyti. Kaip nurodo A. Driukas ir V. Valančius tapačiais gali būti pripažįstami ieškiniai tik tada, kai yra visiškasis trijų elementų – šalių, ieškinio dalyko ir ieškinio faktinio pagrindo – tapatumas. Nesutampant bent vienam iš šių elementų, ieškiniai negali būti laikomi tapačiais²⁷. Šalių tapatumas išlieka kai pareiškiamas atvirkštinis ieškinys, o šalys pagal procesinę padėti pasikeičia vietomis

²⁵ Kaip reikalavimo pagrindas suprantami konkretūs sutartiniai santykiai ar įvykęs deliktas, nepaisant fakto, kad šalys remiasi skirtingais sutarties straipsniais ar kelia skirtingus reikalavimus.

²⁶ Gubich Maschinenfabrik v. Palumbo C 144(86) 1987 ECR 4861.

²⁷ A. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras: 2007. P.148.

(pavyzdžiui, buvusio atsakovo pareiškimas buvusiam ieškovui), o ieškinio elementai išlieka tie patys ir naujas reikalavimas neperžengia ankstesnio teisinio santykio ribų²⁸.

4.2. Galimo užsienio valstybės teismo sprendimo pripažinimas

Šis klausimas yra gana reikšmingas taikant *lis pendens* doktriną. Nagrinėjama situacija, kai iš anksto žinoma, kad galimas pirmojo teismo sprendimas negalės ar nebus pripažįstamas valstybėje, kurioje veikia „vėlesnis“ teismas. Jei vėlesnis teismas atsisakytų savo kompetencijos pirmojo teismo naudai, tai vėlesnio teismo valstybės teritorijoje vis tiek, net ir išsprendus ginčą pirmajame teisme, negalės būti galiojančio sprendimo, turinčio *res judicata* galią šalims. Todėl *lis pendens* taisyklės taikymas tokioje situacijoje neturi nei teisinės logikos, nei prasmės, ir neturėtų būti taikomas. Tokia teismo sprendimo nepripažinimo situacija atsirastų dėl to, kad valstybių, kuriose veikia minėti teismai, nesieja jokios abipusiškumo principą įtvirtinančios sutartys. Atskirai galima paminėti laikinųjų apsaugos priemonių sprendimo klausimą. Teismo procesinis sprendimas minėtu klausimu nelaikytinas prioritetiniu prieš „vėlesnį“ teismą, nes pats sprendimas dėl savo objekto neturi *res judicata* galios. Minėtą situaciją taip pat reguliuoja ir rengiamas Hagos konvencijos projektas, numatantis, kad *lis pendens* taikoma tik tokiems teismo procesiniams sprendimams, kurie turi *res judicata* galią. Analizuojant išimtinio teisingumo klausimus, pažymėtina, kad teismas negali kitos valstybės teismo naudai atsisakyti jam priskirtinos išimtinės kompetencijos, todėl, jei vėlesnis teismas nustato, kad ginčas yra jam išimtinai teisingas, net jei ir egzistuoja tapatus ginčas kitoje valstybėje, jis privalo ginčą išnagrinėti ir bylos nestabdyti.

4.3. Teismo ginčo užsienio valstybės teisme proceso pradžios momento nustatymas

Pirmojo teismo ginčo pradžios momento nustatymo klausimas yra labai reikšmingas. Kadangi *lis pendens* iš esmės suteikia prioritetą pirmajam teismui ginčui, tai būtina nustatyti ir identifikuoti laike teismo ginčo (tiek pirmojo, tiek antrojo) pradžią. Pažymėtina, kad Briuselio konvencija palieka teismo ginčo pradžią laike identifikuoti tos valstybės tei-

²⁸ Ten pat P. 150.

sei, kurioje vyksta pats teisminis ginčas. Tačiau net pačioje Europoje šis momentas pagal skirtingų Europos valstybių proceso teisę identifikuojamas skirtingai. Vienose valstybėse laikoma, kad byla yra pradėta, kai šaukimas ar ieškinys yra įteiktas atsakovui, o kitose valstybėse civilinės bylos iškėlimo pradžia laikomas momentas, kai teismas gauna pradinį ar tinkamą ieškinio pareiškimą arba kai dokumentai yra įteikiami atitinkamai teismo kurjerių tarnybai, kad būtų įteikti atsakovui. Suprantama, kad vienu atveju persvarą įgyja atsakovas, kuris, žinodamas apie prasidedančią bylą, gali kreiptis į kitos valstybės teismą ir taip inicijuoti teisminį ginčą anksčiau, nei tai spės padaryti potencialus ieškovas. Kitu atveju persvarą turi ieškovas, nes byla bus laikoma pradėta atsakovui to nežinant, taigi ir nespėjus imtis priemonių, kad būtų pakeistas bylos teismingumas. Skirtingų taisyklių egzistavimas gali sukurti minėtas situacijas, todėl mokslininkai, rengę Hagos konvenciją, nusprendė šį klausimą reglamentuoti ir nustatyti, kad byla bus laikoma iškelta tada, kada ieškovas kreipiasi į teismą, arba - jei yra būtina ieškinį įteikti atsakovui, - kai atitinkami procesiniai dokumentai yra perduoti teismo kurjerių tarnybai ar anksčiau įteikti atsakovui. Taigi pasirinktoji sistema (palankesnė ieškovui) užkerta kelią atsakovui kreiptis su negatyviu ieškiniu į kitos valstybės teismą pirmiau, nei byla bus laikoma iškelta ieškovo iniciatyva. Pažymėtina, kad šį klausimą Reglamentu 30 str. sprendžia nustatydamas, jog bus laikoma, kad byla teisme iškeliamą tuomet:

1. kai teismui įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, nurodantis, kad ieškovas ėmėsi būtinų priemonių minėtą dokumentą įteikti atsakovui, arba

2. jeigu pirmiausia dokumentas turi būti įteiktas ne teismui, kai jį gauna už dokumento įteikimą atsakinga institucija, jeigu ieškovas ėmėsi būtinų priemonių, kad minėtas dokumentas būtų pateiktas teismui.

4.4. Bylos sustabdymas ir nutraukimas

Lis pendens principo – suteikti pirmenybę pirmajam teismui, kuriame buvo inicijuota civilinė byla, – taikymas susiduria su sudėtingu klausimu: kada antrojo teismo byla gali būti stabdoma, o kada nutraukiama? *Lis pendens* reglamentuoja atvejus, kai tiek pirmajame, tiek antrajame teisme byla yra nagrinėjimo stadijoje ir nėra užbaigta koku nors procesiniu sprendimu. Antrasis teismas, gavęs įrodymus, kad analogiška civilinė byla yra nagrinėjama kitos valstybės teisme, turėtų bylą sustabdyti, o ne nutraukti. Tai grindžiama tuo, kad nėra žinoma,

jog pirminis teismas bylą išnagrinės iš esmės ir priims sprendimą dėl ginčo esmės. Galimos situacijos, kai dėl vienokių ar kitokių procesinių trūkumų ar kliūčių byla bus nutraukta pirmajame teisme arba jos nagrinėjimas gali užsitęsti neprotingai ilgai. Vienu ar kitu atveju antrasis teismas, gavęs įrodymus, kad byla pirmajame teisme yra nutraukta be sprendimo iš esmės arba ji nagrinėjama neprotingai ilgai, gali vėl atnaujinti bylos nagrinėjimą. Taigi galimybė atnaujinti bylos nagrinėjimą visada turi būti palikta, todėl taikant *lis pendens* turėtų būti taikomas bylos sustabdymo, o ne nutraukimo teisinis institutas. Kita vertus, byla turėtų būti nutraukta, jei pateikiami įrodymai, kad tapatus ginčas jau yra išnagrinėtas kitos valstybės teisme ir pastarasis sprendimas turės būti pripažintas ir ginčo teismo valstybėje.

4.5. Atsakovo dalyvavimo teismo procese užtikrinimas, sustabdžius bylą

Bylose, turinčiose tarptautinį elementą, dažnai susiduriama su šalių dalyvavimo byloje užtikrinimo problema. Ši problema ypač aktuali byloms, kai šalys nėra teismo (*forum*) valstybės gyventojai. Lietuvos CPK aptaria minėtą situaciją dėl procesinio dalyvavimo užtikrinimo priemonių. Pagal CPK 101 str. teismas, siekdamas užtikrinti procesinių veiksmų atlikimą arba galimų nuostolių padengimą, motyvuota nutartimi dalyvaujantį byloje asmenį ar kitą asmenį, prašantį atlikti tam tikrą procesinį veiksma, gali įpareigoti teismui įmokėti nustatyto dydžio piniginių užstatą. Dažnai pasitelkiant užstatą yra sprendžiamas ieškovo, kuris yra užsienio valstybės rezidentas, procesinio dalyvavimo ir galimų nuostolių užtikrinimo klausimas, t. y. teismas gali įpareigoti ieškovą kitos valstybės fizinį ar juridinį asmenį atsakovo prašymu sumokėti užstatą galimų bylinėjimosi išlaidų atlyginimui užtikrinti. Kai teismas pritaiko *lis pendens*, t. y. atsisako savo kompetencijos kitos valstybės teismo naudai, gali susiklostyti situacija, kai prarandamos minėtos užtikrinimo priemonės, t. y. kitos valstybės teisme gali būti neužtikrintas vienos iš šalių dalyvavimas, kuris yra užtikrintas *lis pendens* klausimą sprendžiančiame teisme. Dažnai *lis pendens* principo taikymą inicijuoja atsakovas, kuris kitame teisme gali būti ir ieškovu. Kai atsakovas, inicijuojantis *lis pendens* taikymą, yra ginčą nagrinėjančio teismo valstybės asmuo, bet pirmajame teisme jis buvo laikomas užsieniečiu, o tai savo ruožtu sukelia sunkumų užtikrinti tinkamą jo procesinį dalyvavimą ir aktyvumą. Todėl teismas, taikydamas *lis pendens* principą, turėtų imtis priemonių, kad bylos nagrinėjimo

užtikrinimas, kuris buvo pasiektas (*forum*) teisme, nebūtų prarastas perdavus bylą nagrinėti pirminiam teismui. Kitaip tariant, teismui turėtų būti leista užstatu ar kitais institutais pasiekti analogišką užtikrintumą, kad šalys, perkėlus bylą į užsienio valstybės teismą, būtų suinteresuotos jame aktyviai procesiškai dalyvauti, o ne piktnaudžiauti pasikeitusia padėtimi. Šis klausimas negali likti neišspręstas. Galima situacija, kai ieškovas ar atsakovas, vengdami užtikrinimo priemonių, siekia pakeisti teismą tam, kad kitame teisme nebūtų taikomos užtikrinimo priemonės ir atsirastų didesnė galimybė piktnaudžiauti procesu.

4.6. „Negatyvaus ieškinio“ problema

Glaudžiai su *lis pendens* taikymu yra susijusi vadinamoji „negatyvaus ieškinio“ problema. Negatyvus ieškinys suprantamas kaip ieškinio reikalavimas, kuriuo siekiama ne nustatyti skolininko prievolę, bet pripažinti, jog kreditorius reikalavimo teisės neturi. Paprastai tokio reikalavimo pareiškimas yra motyvuojamas skolininko siekiu panaikinti galimą kreditoriaus reikalavimą ar teisę. Tarkim, kreditorius teigia, kad skolininkas turi prievolę, dėl kurios nesilaikymo yra numatytos didelės netesybos, o tariamas skolininkas su tokiu tariamo kreditoriaus reikalavimu nesutinka, nors ir pripažįsta, kad tam tikrų teisinių argumentų kreditorius turi. Tokioje situacijoje kreditorius gali manipuliuoti skolininku ir nesikreipti į teisminę instituciją, siekdamas didinti jam tenkančias netesybas, o skolininkas bus suinteresuotas išspręsti jam pareikštų reikalavimų pagrįstumo klausimą, todėl kreipsis pirmas, siekdamas nugincyti tariamą kreditoriaus teisę. Vis dėlto tokia negatyvaus ieškinio galimybė lemia ir tai, jog skolininkas, žinodamas apie kreditoriaus ketinimus kreiptis į vienos valstybės teismines institucijas, gali pirma kreditoriaus kreiptis į jam palankesnę jurisdikciją. Taigi jis pasinaudos teise reikšti negatyvų ieškinį kitu tikslu, t.y. pasirinkti palankesnę tiek geografinę, tiek teisine prasme teismo vietą. Toks skolininko teisės realizavimas nėra pageidautinas ir neturėtų būti pagrindas taikyti *lis pendens* principą. Kitaip tariant, išskiriamas negatyvaus ieškinio pareiškimas. Pavyzdžiui, Hagos konvencija numato, jog antrinis teismas nesustabdo bylos nagrinėjimo, jei pirminiame teisme yra pareikštas tapatus, bet negatyvus ieškinys.

4.7. „Netikra” tapataus ginčo problema

Teisės mokslo doktrinoje yra naudojamas „*forum shopping*” (teismo pirkimas) terminas, kuris suprantamas kaip piktnaudžiavimas tarptautinių bylų teisingumu bei laikinomis apsaugos priemonėmis kaip draudimu ieškovui kreiptis į kitos valstybės teismą. *Forum shopping* yra laikoma, kai asmuo pasirenka tam tikros valstybės teismą, siekdamas palankesnės teisinės bazės, kur mažiausi kaštai. Kitaip tariant, tai reiškia, kad asmuo kreipiasi į teismą ne dėl valstybės ryšio su kilusiu ginču, bet dėl kitų ekonominių priežasčių, nesusijusių su kilusio ginčo ir teismo ryšiu. Suprantama, kad tai piktnaudžiavimas teise kreiptis į teismą. Pavyzdžiui, Anglijos teismas gali priimti nutartį, kuria bus draudžiama ieškovui ar atsakovui kreiptis į kitos valstybės teismą tam tikru klausimu. Tokie sprendimai yra gana reti ir taikomi tik tada, kai toks kreipimasis į kitą teismą būna nepagrįstas, neteisėtas ir netinkamas.²⁹ Taip teismas įpareigoja asmenį nesiekti *forum shopping*, bet savo teise kreiptis į teismą naudotis sąžiningai.

4.8. *Perpetuatio jurisdictionis* principas

Šis principas yra įtvirtintas CPK 781 str., kuriame numatyta, kad jeigu ieškinio pareiškimo metu byla yra teisinga Lietuvos Respublikos teismams, šis teisingumas išlieka neatsižvelgiant į tai, kad vėliau sąlygos pasikeičia. Teisės doktrinoje pastarasis principas vadinamas *perpetuatio fori* arba *perpetuatio jurisdictionis*. Šis principas yra taikomas, kai nagrinėjant civilinę bylą kinta vienas iš teisingumo nustatymo kriterijų, – atsakovo gyvenamoji vieta, pilietybė ir kita. Taigi principas reikšmingas tuo, kad jis fiksuoja momentą, kada reikia numatyti teisingumo nustatymo kriterijus. Šis momentas – tai civilinės bylos iškėlimo momentas. Tačiau minėtas principas nedraudžia teismui atsisakyti priimtą jurisdikcijos, paaiškėjus aplinkybėms, kad teismas prisiėmė jurisdikciją be pakankamo pagrindo. Paprastai nacionalinio teisingumo klausimas yra laikomas preliminariniu. Preliminariųjų teismo proceso klausimų institutą numato ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pažymėdamas, kad „teismas, siekdamas teisingai nustatyti teisę, taikytiną ginčo santykiui su tarptautiniu (užsienio) elementu, pirmiausia turi išspręsti kelis vadinamuosius preliminarinius klausimus. Tokiais preli-

²⁹ Conflict of Laws, 58 psl., bei Anglijos teismo byla *Castanho v. Brown and Root (UK)* 1981.

minariais klausimais laikomi kvalifikavimas, šalutinė problema, išskaidymas bei materialinės ir proceso teisės santykio klausimas³⁰. Pažymėtina, kad teismo kompetencijos klausimas taip pat turėtų būti laikomas preliminariniu klausimu, nes teismas nurodė, kad „Kilus ginčui iš tarptautinį (užsienio) elementą turinčio teisinio santykio, teismui pirmiausia tenka atsakyti mažiausiai į du klausimus. Pirma, ar ginčas nagrinėtinas Lietuvos teisme, t. y. turi būti išspręstas teisingumo klausimas. Antra, būtina atsakyti į klausimą, kurios valstybės materialinę teisę reikia taikyti nagrinėjant ir sprendžiant šalių ginčą“. Taigi teisingumo klausimas, paaiškėjus tam tikroms faktinėms aplinkybėms, gali būti persvarstomas. Kaip papildomą preliminarinių teisminio proceso klausimų pavyzdį galima paminėti ir susitarimo dėl ginčo perdavimo trečiųjų teismui valstybiniame teisme sudarymo momentą. Pagal Komercinio arbitražo įstatymo 9 str. arbitražinis susitarimas sudaromas raštu ir laikomas sudarytu, jeigu šalys apsisiekia ieškinio pareiškimu ir atsiliepimu į ieškinį, kuriame viena iš šalių tvirtina, o kita šalis neneigia, kad tarp jų sudarytas arbitražinis susitarimas. Šiuo atveju matome, kad pareiga nesutikti su trečiųjų teismo jurisdikcija ir turi būti pareikšta bylos pasirengimo stadijoje – teikiant atsiliepimą į ieškinį ar dubliką. Antra vertus, CPK 137 str. numato, kad teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu šalys yra sudariusios susitarimą perduoti tą ginčą spręsti arbitražui ir atsakovas prieštarauja ginčo nagrinėjimui teisme bei reikalauja laikytis arbitražinio susitarimo. Daugumos šalių civilinis procesas numato, kad toks prieštaravimas turi būti pateiktas prieš bylą pradedant nagrinėti iš esmės. Minėti pavyzdžiai yra susiję su teismo jurisdikcijos nustatymo klausimu ir iliustruoja galimą ginčą dėl teismo jurisdikcijos net nepradėjus nagrinėti bylos iš esmės. Suprantama, kad ieškovui neteisingai nurodžius teisingumo nustatymo kriterijų (ieškovo ar atsakovo gyvenamąją vietą, pilietybę, žalos padarymo ar atsiradimo vietą), o vėliau paaiškėjus minėtoms aplinkybėms, teismas turės atsisakyti savo kompetencijos bylą sustabdydamas arba nutraukdamas. Toks veiksmas neprieštaraus minėtam *perpetuatio jurisdictionis* principui, nes, nors teismas, iškėlęs bylą vėliau ją nutraukia, bet jis tai daro dėl to, kad buvo peržiūrimas pradinės teismo jurisdikcijos pagrindumas, o ne jos atsisakymas dėl pasikeitusių po bylos aplinkybių (pasikeitusių teisingumo nustatymo kriterijų). Šiuo atveju aplinkybės nepasiekia nagrinėjant bylą, bet vėliau, t. y. nagrinėjant bylą, paaiškėja aplinkybės, turinčios reikšmės teismo kompetencijai nustatyti. *Perpetuatio jurisdictionis* prin-

³⁰ Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika. 2001. Nr. 14.

cipas turi išimčių. Paprastai tai diplomatinio imuniteto įgijimas arba šalių susitarimas perduoti ginčą nagrinėti trečiųjų teismui bylą iškelus. Nors ir minėtos išimtys nėra nurodytos civilinio proceso kodekse, tačiau suprantama, kad jų atsiradimas daro negalimą tolesnį bylos nagrinėjimą.

Pažymėtina, kad *lis pendens* ir *perpetuatio jurisdictionis* principai neprieštarauja vienas kitam, nes *lis pendens* yra siejama su aplinkybėmis, egzistuojančiomis bylos iškelimo metu, o ne su jų vėlesniu pasikeitimu.

Išvados

Civilinio proceso teisės doktrina įtvirtina vieną pagrindinių principų, kad iškelus bylą, ieškovas praranda teisę reikšti tapatų ieškinį kitame teisme, bet kuris kitas teismas turi atsisakyti priimti tokį ieškinį. Tai neigiama teisės kreiptis į teismą prielaida.

Lis pendens taisyklė tarptautiniame civiliniame procese reiškia, kad, pareiškus ieškinį vienos valstybės teisme, prarandama teisė pareikšti ieškinį kitos valstybės teisme. *Lis pendens* esminis principas yra paremtas pirmiau pradėtos bylos prioritetu.

Lis pendens principas turi ir trukumų, nes gali paskatinti vieną bylos šalį „skubėti į teismą“ ir taip išvengti, kad kitos valstybės narės teismai neįgautų jurisdikcijos. Taikant *lis pendens* principą yra reikalingos tam tikros prielaidos, visų pirma reikia nustatyti, ar ginčai tapatūs, ar susiję, reikia nustatyti ginčo pradžios momentą, spręsti klausimą dėl bylos sustabdymo ar nutraukimo.

Nors 2000 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad byloje, turinčioje tarptautinį elementą, paaiškėjus aplinkybei, kai pagal tapatų ieškinį civilinė byla yra iškelta užsienio valstybės teisme, kai dėl tapataus reikalavimo yra įsiteisėjęs užsienio valstybės teismo sprendimas, bet jis dar nepripažintas Lietuvoje, ieškinį teismas turi palikti nenagrinėtą³¹. Tačiau 2003 metų civilinio proceso kodekso 781 str. įtvirtinta priešinga *lis pendens* principui taisyklė, numatančia kad jeigu ieškinio pareiškimo metu byla yra teisinga Lietuvos Respublikos teismams, šis teisingumas išlieka neatsižvelgiant į tai, kad vėliau sąlygos pasikeičia.

³¹ Teismų praktika. 2000, Nr. 14. P-352-355.

Siūlyčiau papildyti PCK ir minėtame straipsnyje įtvirtinti *lis pendens* principą, numatant, kad:

I. Jeigu užsienio valstybės, kurios teismų sprendimai ginčo klausimu gali būti pripažinti Lietuvos Respublikoje, teisme yra pirma iškelta byla tuo pačiu ieškinio faktiniu pagrindu ir tarp tų pačių šalių, tai teismas savo iniciatyva sustabdo bylos nagrinėjimą. Bylos sustabdymas savaime nereiškia laikinųjų apsaugos priemonių ar procesinių veiksmų atlikimo užtikrinimo priemonių panaikinimo. Teismas bylą nutraukia, jei suinteresuota šalis pateikia užsienio valstybės teismo sprendimą ginčo klausimu, kuris gali būti pripažintas Lietuvos Respublikoje. Teismas gali atnaujinti bylos nagrinėjimą, jei per protingą laiką po bylos sustabdymo suinteresuota šalis nepateikia užsienio valstybės teismo sprendimo dėl ginčo iš esmės išsprendimo.

II. Bus laikoma, kad byla teisme iškeliamą tuomet:

1. kai teismui įteikiamas bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas, nurodantis, kad ieškovas ėmėsi būtinų priemonių minėtą dokumentą įteikti atsakovui, arba

2. kai jį gauna už dokumento įteikimą atsakinga institucija, jeigu pirmiausia dokumentas turi būti įteiktas ne teismui.

III. Bylos, kurios esmė yra prievolės egzistavimo paneigimas, iškėlimas užsienio valstybės teisme nėra kliūtis suinteresuotam asmeniui kreiptis į Lietuvos Respublikos teismą su reikalavimu įvykdyti prievolę.

Summary

Due to different criteria existing in different countries it can happen that courts of several countries can have jurisdiction to examine the same dispute (*positive collision*) or a court of none country will have jurisdiction to settle the dispute (*negative collision*). Such a situation is called the collision of jurisdictions (or *the conflict of jurisdictions*). Therefore the competition of jurisdictions is dealt with in internal legal acts by incorporating particular mechanisms of legal regulation. Positive collisions of jurisdiction are more common, when there are several courts having jurisdiction to investigate a case, because several alternative criteria of jurisdiction are established in legal acts. To settle them, several mechanisms of legal regulation can be applied - *forum non conveniens* and *lis pendens*. The aim of this work is to analyze the doctrine of *lis pendens*, its regulation, advantages, disadvantages and application in the practice of courts. It is hypothesized in the work that the institute of *lis pendens* is not regulated in the transnational civil procedure of Lithuania clearly enough. The doctrine of the law of civil procedure establishes one of the main principles, that after initiating proceedings the claimant loses the right to sue in another court and any other court must refuse to note a claim. It is a negative assumption of applying to the court.

In the transnational civil procedure the rule of *lis pendens* means that after initiating proceedings in the court of one country, the right to sue in the court of the other country is lost. The essential principle of *lis pendens* is based on the priority of the case processed formerly.

The principle of *lis pendens* has disadvantages as well, because it can impel one party of the case to “rush to the court” and in this way to avoid that courts of other state member would get jurisdiction. When applying the principle of *lis pendens*, particular assumptions are necessary; first of all, it must be determined whether the disputes are identical, related, the beginning of the dispute must be also defined and the issue of the suspending or discontinuing the case must be dealt with.

Even though in the year 2000 the Supreme Court of Lithuania explained that in a case with international element after the fact emerges when according to the identical claim the proceedings are started in a court of foreign country when due to the identical claim the decree of a court of foreign country is valid but it is not recognized in Lithuania, the court

must leave the claim unanalyzed. However in the article 781 of the Code of Civil Procedure of 2003 a contrary rule to the principle of *lis pendens* is established which provides that if at the moment of suing the case is within the jurisdiction of the courts of the Republic of Lithuania, this jurisdiction remains independent of the fact that later the conditions change.

I would like to suggest to supplement the Code of Civil Procedure and to establish the principle of *lis pendens* in the mentioned article, providing that:

I. If in a court of a foreign country, which courts' decisions regarding a dispute can be recognized in the Republic of Lithuania, proceedings are first commenced on the grounds of the same factual basis of an action, and between the same parties, the court on its own initiative shall stop the investigation of the case. The discontinuation of the case by itself does not mean the removal of temporal protection or the means ensuring the executions of the proceedings. The court shall dismiss the case if the interested party presents the decision of a court of a foreign country regarding the dispute which is recognized in the Republic of Lithuania. The court has the right to renew the investigation of the case, after the case has been suspended, if during a reasonable time needed to settle a dispute, the interested party does not present the decision of a court of a foreign country regarding the settlement of the dispute on the merits.

II. It shall be considered that proceedings in the court commence then:

1. when the document of instituting proceedings or equal document, indicating that the claimant has taken necessary means to present the mentioned document to the respondent,
or

2. when it is received by the institution responsible for the presentation of the document, if the document is not to be presented to the court first.

III. The initiation of proceedings, the aim of which is the negation of the existence of the obligation, in the court of a foreign country shall not be a hindrance for the interested party to apply to a court of the Republic of Lithuania with the claim to execute the obligation.

Literatūros sąrašas

1. Driukas, V. Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2007. T 3.
2. EB Nr. 44/2001 2000 m. gruodžio 22 d. Reglamentas „Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo“
3. Erecinski, T. Ciszewski J. Miedzynarodowe postępowanie cywilne. Warszawa, 2000.
4. Hague Convention on international jurisdiction and foreign judgments in civil and commercial matters” // <http://www.launet.com/Hague/Oct99Draft.html> [2007 03 18]
5. Laužikas E. Mikelėnas. V. V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia. 2005. T. 2.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga.
7. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika. 2001. Nr.14.
8. LR civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 1994. Nr. 93-1809.
9. LR Civilinio proceso kodekso komentaras.Vilnius: Justitia. 2004. T 2. P. 310.
10. Lunc. L. Kurs meždunarodnovo častnovo prava. Mežunarodnyj graždanskij process. Maskva.
11. Perkauskas. Jurisdikcijų kolizijų ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo bei vykdymo teisinis reguliavimas: unifikavimo tendencijos. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2002.
12. Principles of Transnational Civil Procedure // <http://www.unidroit.org/english/news/archive/news-2004-1.pdf> [2008 04 28].
13. Switzerlands Federal Code on Private International Law.1987 // <http://www.umbrecht.ch/pdf/SwissPIL.pdf> [2007 12 01].
14. Šakarian.M. S. Komentarii k graždanskomu processualnomu kodeksu Rossijskoj Federaciji. Moskva: Kodeks, 2003.
15. Žalioji knyga dėl santuokos nutraukimo taikytinos teisė ir jurisdikcijos. Europos Komisija. Briuselis, 2005.